

<https://doi.org/10.34768/pa2022r32>

Piotr Michalczyk

Uniwersytet Zielonogórski
absolwent

ANALIZA MOWY CIAŁA DZIENNIKARZY SPORTOWYCH NA PRZYKŁADZIE MICHAŁA POŁA ORAZ MATEUSZA BORKA*

Mowa ciała to kluczowy element komunikacji międzyludzkiej. Sygnały emitowane niewerbalnie, które nieustannie wysyła nasze ciało, pomagają w doprecyzowaniu własnej wypowiedzi oraz w zrozumieniu intencji naszego rozmówcy. Znaczna większość prac określa mowę ciała jako ważniejszą od komunikatów wysyłanych werbalnie. Warto przy tym zadać pytanie, jak istotna jest mowa ciała w przekazie dziennikarzy sportowych oraz czy wpływa ona na jakość tego przekazu.

Analiza mowy ciała dziennikarzy zostanie przeprowadzona na przykładzie Michała Pola oraz Mateusza Borka. W poniższych rozważaniach wyjaśnię, czym jest mowa ciała i jak ważna jest ona w życiu człowieka. Ponadto poprzez wyodrębnienie poszczególnych gestów wybranych dziennikarzy postaram się wskazać, jak istotnym elementem przekazu są dla nich komunikaty niewerbalne.

Tekst został przygotowany na podstawie aktualnej literatury przedmiotu z dziedziny mowy ciała oraz notatek z wywiadu z pracującymi w ogólnopolskich mediach dziennikarzami sportowymi.

Charakterystyka mowy ciała

Komunikacja międzyludzka przebiega na wiele różnych sposobów. Najczęściej stosowanymi formami jest komunikacja pisemna i słowna. Informacje są przekazywane za pośrednictwem listów, komunikatorów, poprzez rozmowę telefoniczną oraz kontakt

* Artykuł powstał w ramach zajęć seminaryjnych licencjackich pod kierunkiem doktora Krystiana Sai.

twarzą w twarz. W przypadku bezpośredniej komunikacji międzyludzkiej bardzo ważną rolę odgrywa mowa ciała i choć wydaje się, że to język stanowi główny kanał przekazu, to według Raya Birdwhistella tylko 35% informacji udzielane jest poprzez komunikaty słowne, a aż 65% z nich bez słów¹. Zdaniem Alberta Mehrabiana proporcje ważności tych dwóch elementów rozkładają się jednak inaczej i są znacznie korzystniejsze dla komunikatów niewerbalnych. Wskazał on bowiem na proporcje 93% do 7% na niekorzyść werbalnego przekazywania informacji². Świadczy to o niewątpliwiej przewadze tego, co widoczne, nad tym, co słyszalne w komunikacji. Pod dyskusję poddaje się jedynie to, jak bardzo komunikacja niewerbalna dominuje nad słowną.

Mowa ciała to pojęcie, które odnosi się do komunikacyjnej funkcji naszego organizmu. Zdaniem Marcina Cureau de La Chambrego natura uzewnętrznia duszę poprzez ciało, przynajmniej w tym stopniu, w jakim są one połączone, i nie trzeba, jak zapewniał, „by istniały inne okna, poprzez które moglibyśmy zajrzeć w głąb ludzkiej psychiki”³. Według Doroty Dolińskiej jest to jeden z kilku elementów, które składają się na komunikację niewerbalną, do której zaliczają się również takie elementy jak parajązyk, odległość między rozmówcami, organizacja otoczenia, wygląd, ton głosu czy odpowiednie wykorzystanie czasu⁴. Uważa ona również, że czynności związane z komunikacją niewerbalną są nieustające, mimowolne i dotyczą każdego.

Najszerzego podziału mowy ciała dokonał Zbigniew Nęcki, który podzielił ją na: kinezjetykę, czyli gestykulację, mimikę twarzy, spojrzenia, haptkę, czyli dotyk i kontakt fizyczny⁵. Pochylając się nad tematem mowy ciała, można zauważyć, że nie ma jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o konkretną jej funkcję. Możemy jedynie stwierdzić, że współgra ona z komunikatami słownymi. Stefan Knapp sprowadził funkcje mowy niewerbalnej do pięciu aspektów, wyróżniając:

- **powtarzanie** – np. słowo „cześć” potwierdzone jest machnięciem ręką,
- **zastąpienie** (substytucja) – zamiast słowa „nie” kiwanie głową na boki,
- **regulacja** konwersacji – ręka wyciągnięta nieco do przodu z dłonią do dołu może oznaczać chęć zabrania głosu przez rozmówcę,
- **akcentowanie** tekstu mówionego – odpowiednie obrazowanie podkreśla znaczenie wypowiedzianych słów. Np. rozszerzenie rąk na szerokość ramion na wysokości mostka z dłońmi skierowanymi do środka podkreśla, że coś jest duże,

¹ R. Adler, L. Rosenfeld, R. Proctor II, N. Towne, *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, tłum. G. Skoczylas, Poznań 2006, s. 143.

² *Ibidem*, s. 20-25.

³ Za: T. Steglański, *Marcin Cureau de La Chambre o naturze uczuć ludzkich, mechanizmach ich powstawania i ich znaczeniu w celu wyrażenia stanów duszy za pomocą mowy ciała*, Białystok 2015, s. 63.

⁴ D. Dolińska, *Mowa ciała jako aspekt komunikacji międzyludzkiej*, „Zeszyty naukowe Politechniki Śląskiej” 2013, Seria: „Organizacja i Zarządzanie”, z. 65, nr kol. 1897, s. 103-106.

⁵ Z. Nęcki, *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 2000, s. 185-186.

– **maskowanie** – np. ukrywanie kłamstwa wiąże się ze zwiększeniem gestów mających obniżyć napięcie, np. „przytulanie” samego siebie czy unikanie wzroku rozmówcy.

Klasyfikacja Stefana Knappa pokrywa się w większości z tą, którą stworzyli wspólnie Paul Ekman oraz Wallace Friesen. Podzielili oni bowiem funkcje mowy ciała na: powtarzanie, zastępowanie, uzupełnianie i podkreślanie (ilustratory), regulowanie (regulatory), zaprzeczanie (gesty zaprzeczają słowom i podkreślają wycofanie się mówcy z przekazu słownego), fałszowanie (funkcja ujawnia się w momencie, kiedy mówca zamierza kłamać i próbuje uwiarygodnić przekaz)⁶. Zgodność między tymi dwiema klasyfikacjami pokazuje, że mowa ciała spełnia wiele funkcji, dzięki którym jeden przekaz słowny może zostać rozumiany na wiele różnych sposobów. Do poprawnego odszyfrowania mowy niewerbalnej potrzebne jest zrozumienie kontekstu. Potwierdzenie tych słów możemy znaleźć w książce Allana i Barbary Pease, którzy napisali „kluczem do odczytywania mowy ciała jest zrozumienie stanu emocjonalnego rozmówcy podczas słuchania, co on mówi i zwracanie uwagi na okoliczności, w jakich to mówi”⁷. Uważają oni również, że mowa ciała służy nam w głównej mierze do budowania relacji międzyludzkich, a dopiero jako drugą z kolei wymieniają funkcję uzupełnienia przekazu słownego⁸. Argument na temat potrzeby rozróżnienia gestu w zależności od kontekstu potwierdza w swojej książce Zbigniew Nęcki, który objaśnia czynniki kontekstowe jako te, które istnieją niezależnie od jednostki, takie jak doświadczenia życiowe, które mogą wpłynąć na wykonany gest, pozycja społeczna, czynniki środowiskowe, otoczenie i osobowość człowieka⁹. Podsumowując, jeden gest wykonany przez dwie osoby może wysyłać dwa różniące się od siebie sygnały.

Mowa ciała, jako jeden z najważniejszych elementów komunikacji międzyludzkiej, jest częstym elementem dyskusji oraz badań naukowych. Nie ma jednak żadnych wątpliwości co do tego, że jest ona indywidualna oraz zależna od kontekstu.

Mowa ciała Michała Pola

Niniejsza część artykułu będzie poświęcona analizie wybranych gestów Pola, który jest byłym redaktorem naczelnym „Przeglądu Sportowego”, aktualnie jako dziennikarz sportowy spełnia się głównie w Internecie. Na platformie YouTube stworzył on bowiem kanał „Polsport – Michał Pol”, na którym prowadzi transmisje dotyczące aktualnych tematów sportowych. Analizie zostaną poddane dwa materiały wideo, które ukazały

⁶ S. Orzechowski, *O relacjach pomiędzy komunikacją niejęzykową a językową*, [w:] *Komunikowanie się w sytuacjach społecznych*, red. K. Markiewicz, J. Syroka, Lublin 2009, s. 111-115.

⁷ A. Pease, B. Pease, *Mowa ciała*, Poznań 2019, s. 62.

⁸ *Ibidem*, s. 75.

⁹ Z. Nęcki, *op. cit.*, s. 198.

się na tym kanale. Pierwszym z nich będzie transmisja na żywo, która odbyła się tuż po meczu Anglia – Polska, w którym reprezentacja Anglii wygrała 2:1 z Polakami¹⁰. Transmisja na żywo odbyła się w pierwszy dzień kwietnia 2021 roku. Po meczu media oraz kibice w Polsce mówili głównie o niedosycie, ale i pozytywnym zaskoczeniu po przegranym meczu. Pol w trakcie nagrania znajduje się w pozycji siedzącej, co znacznie utrudnia analizę mowy ciała. Większość materiałów, które możemy znaleźć na jego kanale, daje możliwość przeanalizowania jedynie gestów jego dłoni oraz twarzy. Znajduje się on w swoim biurze, w którym systematycznie nagrywa, co z pewnością daje mu pełen komfort wypowiedzi oraz swobodę w poruszaniu się. Analizie zostanie poddany godzinny materiał wideo, w którym dziennikarz ocenia grę reprezentacji Polski w meczu z Anglią. Drugim przedmiotem analizy będzie występ na Uniwersytecie Warszawskim, w którym Pol wraz z Mateuszem Borkiem oraz Przemysławem Rudzkim, w roli zaproszonych gości, wzięli udział w spotkaniu ze studentami. W tym przypadku dziennikarz znajduje się w sali konferencyjnej uczelni, co może powodować niepewność ruchową i ograniczenie mowy ciała. Choć samo miejsce może być dziennikarzowi znane, to zmiana otoczenia, w którym się znajduje, może powodować m.in. dyskomfort ruchowy. Dziennikarz znajduje się za stolikiem, ale widoczna jest cała jego sylwetka, co pozwala na przeanalizowanie emocji, które możemy dostrzec w gestach jego nóg. Poniższe rozważania zostaną przeprowadzone z zastosowaniem roboczego podziału na poszczególne gesty. Ułatwi to przeprowadzenie właściwej kompleksowej analizy.

Użycie palca wskazującego

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgI4> [dostęp: 5.05.2021]

Poza oczywistym przyciąganiem uwagi widza ruch palcem wskazującym ma jeszcze jedno ważne zastosowanie. Mówi o tym Andy Collins, którego zdaniem „Palec wskazujący skierowany w stronę rozmówcy świadczy o tym, że dana osoba jest zdecydowana

¹⁰ Anglia – Polska 2:1. Wstydu nie było, jest niedosyt. Moder zapisał się w historii, <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgI4> [dostęp: 1.05.2021].

na zażartą polemikę. Palec jest jej orężem zwiększającym siłę argumentów. Jeżeli wnętrze dłoni jest zakryte, ten ktoś pilnuje, aby nie odsłonić swoich słabych punktów”¹¹. Podobne znaczenie tego gestu potwierdza Anna Bartosińska, która stwierdziła, że ma on wskazać adresata i obliuguje odbiorcę przekazu do skupienia na nim oraz do podtrzymania kontaktu¹². Nieco innego zdania na ten temat są Allan i Barbara Pease, którzy w swojej książce podkreślają, że gest ten jest jednym z najbardziej irytujących, jakie można wykonać w trakcie mówienia, ponieważ w wielu krajach jest to uznawane za zniewagę¹³. Mając na uwadze kontekst wypowiedzi oraz relacje pomiędzy dziennikarzem i odbiorcą, które zostały zbudowane, trzeba jednak w tym przypadku rozpatrywać ten gest jako pozytywny, przyciągający uwagę i nakłaniający do refleksji nad poruszonym zagadnieniem. Biorąc pod uwagę fragment wskazany na obrazie, należy skupić się na kubku, który mówca trzyma w prawej dłoni. Choć według Collinsa trzymanie w ręku przedmiotu w trakcie mówienia może oznaczać niezdecydowanie, to podkreśla on, że muszą to być nerwowe ruchy, branie przedmiotu do ręki i odkładanie go¹⁴. Nocne godziny nagrania, które poddane jest analizie, oraz swobodna forma wypowiedzi wskazują jednak na to, że Pol zaprasza tym dodatkowym rekwizytem do wspólnej dyskusji „przy kawie”.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 5.05.2021]

W części wprowadzającej, w której skupiliśmy uwagę na teoretycznych zagadnieniach związanych z mową ciała, mogliśmy zauważyć, że osoby związane z tą dziedziną nauką dostrzegają ilustrującą cechę mowy ciała. Ilustratory mają wizualizować przekaz słowny oraz go wzmocnić. Jednym z przykładów tego typu zachowań jest gest, który obserwujemy powyżej. Stanowi on uzupełnienie wypowiedzi dziennikarza, którego słowa o pierwszej połowie meczu zostają podkreślone gestem lewego kciuka wyciągniętego

¹¹ A. Collins, *Mowa ciała. Co znaczą nasze gesty?*, Warszawa 2002, s. 40.

¹² A. Bartosińska, *Zachowania niewerbalne rozmówców w sytuacji dialogowej (na podstawie programu Dzień Dobry TVN)*, Łódź 2014, s. 148.

¹³ A. Pease, B. Pease, *op. cit.*, s. 62.

¹⁴ A. Collins, *op. cit.*, s. 37.

lekko w górę oraz wycelowanym, a wręcz położonym na nim, palcem wskazującym ręki prawej. Ważnym elementem pod kątem przekazu wysyłanego przez Pola jest to, że mówiąc o drugiej części spotkania, nie dołożył on drugiego palca lewej dłoni do gestu, który wciąż wykonywał, co z perspektywy analizy mowy ciała, w tym konkretnym przypadku, może być uznane za niezgodność mowy werbalnej z niewerbalną. Można powiedzieć, że tworzenie komunikatu to proces nie tylko wypowiedzenia danego komunikatu, ale i jego kształtowania. Osoba, której mowa ciała zgadza się z komunikatami werbalnymi, wydaje się pewniejsza tego, co mówi i kreuje się na autorytet. Pol to osoba, która wraz z kolejnymi szczeblami kariery zawodowej budowała autorytet wśród swojej grupy odbiorców, dlatego dla stałych odbiorców jego komunikatów mowa ciała może znajdować się na dalszym planie i nie wpływa na odbiór przekazu.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 5.05.2021]

Kolejnym ilustratorem wprowadzonym do narracji przez dziennikarza jest gest pokazujący interwencję bramkarza, będącą w tym momencie tematem wywodu. Takie ułożenie rąk przedstawia pozycję bramkarza podczas akcji, po której padła bramka oraz kierunek lotu piłki. Odwzorowanie tej sytuacji w komunikacie wysyłanym do osób, które oglądały wcześniej ten mecz, daje szansę na większe zaangażowanie odbiorców przekazu w jego wysłuchanie oraz analizowanie pod kątem własnych przemyśleń.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 5.05.2021]

Gest widoczny na zdjęciu powyżej jest często używany przez środowisko piłkarskie podczas meczu, aby jak najszybciej poinformować trenera drużyny o konieczności

zmiany zawodnika. Pozwala to na oszczędzenie czasu oraz sił piłkarzy znajdujących się na boisku, a trenerowi daje więcej czasu na przygotowanie zmiennika dla np. osoby kontuzjowanej. Pol jako dziennikarz zajmujący się sportem dobrze zna ten gest, a sam materiał wideo skierowany jest do osób interesujących się piłką nożną, dlatego jego użycie jest uzasadnione i zgodne z przekazem werbalnym.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 5.05.2021]

Analizując taktykę i mówiąc o swoich wcześniejszych spekulacjach na jej temat, dziennikarz gestykuje, obrazując układanie taktyki. Mówiąc o trzech obrońcach, wykonuje gesty, które kojarzą się z układaniem puzzli. Dodatkowo wskazuje palcami miejsca, gdzie według niego powinni zagrać poszczególni piłkarze, co dodatkowo może podnosić zainteresowanie przekazem wśród odbiorców. Zmrużone oczy pokazują skupienie na dokładnym przekazaniu treści do widzów, przy pomocy mowy werbalnej oraz niewerbalnej, która ten przekaz uzupełnia i wzmacnia.

Mimika twarzy

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 5.05.2021]

Twarz to najlepsze źródło informacji, ukazujące emocje przeżywane przez człowieka¹⁵. Według Karola Darwina jest ona również uniwersalna dla wszystkich ludzi, dlatego

¹⁵ D.G. Leathers, *Komunikacja niewerbalna – zasady i zastosowania*, tłum. M. Trzcińska, Warszawa 2007, s. 25-27, 50-51.

że podobnie wyrażane są przez nas złość, smutek, strach, odraza czy zdziwienie, które możemy zobaczyć na powyższym zdjęciu. Gest, który wykonuje Pol, jest jednym z tych, którego znaczenie jest powszechnie znane.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 5.05.2021]

Otwarte usta, szeroko otwarte oczy i znacznie uniesione brwi są charakterystyczne dla zaskoczenia, które w tym przypadku potwierdzone jest gestem. Dodatkowo kciuki dłoni wyciągnięte do zewnętrznej strony ciała wskazują na niedowierzanie lub właśnie zdziwienie. Gest ten w dobry sposób uzupełnia kod werbalny wysyłany przez dziennikarza, który sam mówi o swoim zdziwieniu.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 5.05.2021]

Tym razem Michał Pol stosuje bardzo podobny gest, jednak o odmiennym znaczeniu. Zaciśnięte usta, oczy, choć tak jak w poprzednim przypadku, są szeroko otwarte, to brwi nie zmieniają swojej pozycji. Ręce ułożone w taki sposób sugerują bezradność, ponieważ zbliżone są do gestu, który został poddany analizie w tym rozdziale, do tego przenikliwe spojrzenie, wyrażające brak zrozumienia. Dodatkowo wsłuchując się w werbalny przekaz dziennikarza, możemy doszukać się braku zrozumienia i negatywnej opinii o sytuacji, którą wspomina. To wszystko sugeruje odmienne intencje wykonania tego gestu od poprzedniego, ponieważ w tym przypadku na twarzy osoby mówiącej widzimy zdziwioną i negatywnie oceniającą minę.

Na kolejnym zdjęciu Pol wykonuje gest pokazujący negatywne emocje, które odczuwa. Mówi o fatalnych 70 minutach, zagranych przez reprezentację. Lewe oko

nieco bardziej przymrużone od prawego, również lewy kącik ust uniesiony, a prawy zamknięty. Widocznie zaangażowane w wykonywany gest są również policzki, które napinają się w czasie gestykulowania rękami, co sugeruje, że jest on naturalny. Taki wyraz twarzy w kontekście, który został przytoczony, może oznaczać zwątpienie i zniechęcenie sytuacją, o której była mowa. Mimika twarzy w tym przypadku jest w pełni zgodna z tym, co dziennikarz mówi, jednak gest wykonywany rękami jest pozostałością po tym co mówił, kiedy wyliczał błędy jednego z piłkarzy.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 5.05.2021]

Wcześniejsza analiza pozwoliła zauważyć, że skierowane w bok gałki oczu wskazują na proces przypominania obrazów z przeszłości. W tym przypadku widzimy również, że oczy są zmrużone, głowa skierowana w prawą stronę. Ważnym aspektem jest fakt, że Pol mówiąc, że jeden z piłkarzy dostał szansę gry u poprzedniego selekcjonera, zastygł na chwilę unieruchomiony w pozycji, którą widzimy wyżej. W takim kontekście gest ten może oznaczać zwątpienie lub niepewność komunikatu, który jest wysyłany. Zmrużone oczy oznaczają, że dziennikarz stara się przypomnieć obraz, jednak widzi go jak przez mgłę. Taka mimika może oznaczać również zwątpienie i zakłopotanie. Biorąc pod uwagę kontekst, trzeba jednak wykluczyć taką możliwość, ponieważ ani przed, ani po wykonaniu tego gestu dziennikarz nie sprawiał wrażenia braku pewności słów, które przekazywał.

Mowa ciała Mateusza Borka

Po analizie mowy ciała Pola swoją uwagę skupię na podobnych aspektach gestów Mateusza Borka, dziennikarza sportowego, który w roli eksperta oraz komentatora sportowego współpracuje m.in. z TVP Sport oraz Canal+ Sport. Analizie poddane zostaną trzy materiały wideo. Pierwszy z nich to program „Hate Park”, który znaleźć można na współtworzonym przez dziennikarza „Kanał Sportowym” na platformie YouTube, w którym jako gość odpowiada na pytania osób dzwoniących do studia. Jako drugi zostanie przeanalizowany wywiad w programie „Mój pierwszy raz” na tym samym kanale. W tym przypadku pytania zadawane są przez Tomasza Smokowskiego

i dotyczą życia zawodowego oraz prywatnego. Ostatnim materiałem będzie, podobnie jak w przypadku Pola, zapis spotkań ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego. W pierwszym materiale widoczna będzie jedynie górna część ciała, a w pozostałych dwóch przypadkach również nogi. Borek, co będzie dostrzegalne w tym rozdziale, ma szerszą paletę wykonywanych gestów, jednak część z nich powiela się z tymi, które wykonywał Michał Pol.

Bezradność

Zdj. z materiału wideo: https://www.youtube.com/watch?v=tr8KOr_SZow [dostęp: 5.05.2021]

Wykonany przez Borka gest jest lustrzanym odbiciem tego, co zauważyliśmy podczas analizy dotyczącej Pola. Dzięki szerzej rozłożonym łokciom, które służą za podparcie dla dziennikarza, gest ten jest jednak bardziej uwydatniony niż w przypadku poprzedniej jego interpretacji. Pozycja ta została wykonana w czasie odpowiadania na wcześniej opisane pytanie i była jednym z nielicznych gestów wykonanych przez dziennikarza w tym programie. Stanowiła ona dodatkowo element uzupełniający emocjonalną wypowiedź mówcy. Kontekst wypowiedzi oraz przekaz werbalny pozwalają na stwierdzenie, że jest to gest bezradności, ale i braku możliwości zrozumienia intencji osoby zadającej pytanie. Zimne spojrzenie, które utrzymuje się przez większość tej wypowiedzi, stanowi element potwierdzający, że jest ona nacechowana negatywnie.

Niechęć

Pozycja, którą widzimy w tym przypadku, kontrastuje z gestem analizowanym poprzednio. Pozycja rąk pozostaje bez zmian, jednak mimika twarzy oraz odchylenie głowy wskazują na inny przekaz werbalny dziennikarza. Wyeksponowane wargi, surowa powaga oraz rzucenie zimnego spojrzenia to stanowcza oznaka zachowania ofensywnego w stosunku do rozmówcy. Zmarszczone brwi i nieznaczne odchylenie głowy do tyłu wskazują na irytację oraz gotowość do kontrującej wypowiedzi w stronę osoby

Zdj. z materiału wideo: https://www.youtube.com/watch?v=tr8KOr_SZow [dostęp: 5.05.2021]

dzwoniącej. W tym przypadku należy pominąć ściśnięte razem dłonie, ponieważ jest to pozycja przyjmowana przez mówiącego przez długi czas programu i jako że dziennikarz często wraca do tej pozycji, może to oznaczać, iż jest ona dla niego wygodna. Gesty tego typu są rzadko stosowane przez Borka, jednak w tym przypadku ważny jest kontekst. Dziennikarz odpowiada na pytanie dotyczące sytuacji z przeszłości, która zdaniem opinii publicznej wzbudziła duże kontrowersje. Była ona przez bardzo długi czas argumentem stosowanym do ataku słownego na dziennikarza, co w tym przypadku mogło obudzić w nim negatywne emocje.

Stanowczość

Zdj. z materiału wideo: https://www.youtube.com/watch?v=tr8KOr_SZow [dostęp: 5.05.2021]

Pozycja przyjęta w tej sytuacji przez dziennikarza jest pozycją mówiącą o stanowczości. Lekko pochylone do przodu ciało oraz głowa skierowana nieco w dół, wraz z uderzaniem o stół palcem, tworzą kompozycję, która sprawia, że osoba mówiąca odbierana jest jako ktoś, kto nie zmienia swojego zdania w danym temacie. Potwierdzeniem takiej interpretacji może być fakt, że Collins określił użycie palca wskazującego do podkreślenia powagi słów oraz ukazania zdecydowania w trakcie polemiki, palec wskazujący może być według niego używany przez mówcę jako oręż, który zwiększa siłę argumentu. Dodatkowo stwierdza, że zasłonięte wnętrze dłoni w takiej sytuacji oznacza

chęć do ukrycia swoich słabych punktów podczas rozmowy¹⁶. Kolejnym aspektem wartym interpretacji są zmarszczone brwi, które zdaniem Dolińskiej wskazują na dwie możliwości: brak zgody z rozmówcą lub złość¹⁷. Fakt, że jest to kolejny z całej gamy gestów wykonanych podczas odpowiedzi na jedno pytanie, może potwierdzać tę tezę, jednocześnie pokazuje, że jest to dla Borka temat, na który reaguje emocjonalnie, co sprawia, iż taka również staje się jego mowa ciała.

Dominacja i pewność siebie

Zdj. z materiału wideo: https://www.youtube.com/watch?v=tr8KOr_SZow [dostęp: 5.05.2021]

Wypowiedź dziennikarza w programie „Hate Park” była przepełniona nie tylko nacechowanymi negatywnie gestami, ale i tymi, które wysyłają sygnał dominacji i pewności siebie. Na powyższym obrazku widzimy go w pozycji, w której odchyła się do tyłu, rzuca przenikliwe spojrzenie w stronę kamery, docelowo wymierzone w stronę osoby zadającej pytanie, jednocześnie zaciska usta. Według Dolińskiej taka pozycja ciała może oznaczać nie tylko chęć pokazania pewności swojej dominacji nad rozmówcą, lecz także jest to spojrzenie oceniające w jego stronę. Podkreśla również, że wysyła ona informację o negatywnych odczuciach mówcy¹⁸.

Zebranie w jedną całość

Borek często, kiedy mówi o konkretnej grupie lub wymienia osoby z konkretnego kręgu, gestem zbliżenia rąk zbiera je w całość między swoimi dłońmi. Ręce, które oparte są na ramionach fotela, nie zmieniają swojej pozycji w momencie, kiedy dziennikarz mówi o konkretnej grupie osób i rzeczy. Zmienia się to w chwili, gdy chce on podkreślić wagę wypowiedzianych słów. Dodatkowe aspekty, które można dostrzec, polegają na tym, że

¹⁶ A. Collins, *op. cit.*, s. 40.

¹⁷ D. Dolińska, *op. cit.*, s. 107.

¹⁸ *Ibidem*, s. 104-107.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=NbCcyYkY7Gc&t=1333s> [dostęp: 5.05.2021]

na zdjęciu po lewej stronie, kiedy to mówca wymienia negatywne emocje widoczne na twarzach piłkarzy reprezentacji po przegranym meczu Polski z Koreą, odchyła lekko głowę do tyłu, co oznacza proces oceniania, dodatkowo mruży oczy w geście wspomnienia i analizy. Każdy element, który wymienia Borek, jest podkreślony delikatnym obniżeniem pozycji rąk, co sprawia, że gest ten nadaje tempo wypowiedzi. Moment, który widzimy na zdjęciu drugim, to element wypowiedzi na temat grupy bliskich osób, zebranych na jednym spotkaniu. Gest taki powtarza się, kiedy mowa jest o grupie osób bliskich dziennikarzowi. Pokrywa się to znacznie z tym, co pisze Dolińska, której zdaniem otwarte dłonie oraz swobodny ruch ramion to jeden z elementów, które wskazują na zaufanie, uczciwość oraz gotowość do współpracy¹⁹. Kontekst wypowiedzi nakazuje sądzić, że jest to ocena właściwa również w tej sytuacji.

Pogarda

Zdj. z materiału wideo: https://www.youtube.com/watch?v=tr8KOr_SZow [dostęp: 5.05.2021]

Pozycja ciała, którą możemy zauważyć wyżej, w połączeniu z trzymany w ten sposób telefonem w dłoni oznacza pogardę i niechęć. Przy jej analizie najważniejszym elementem zaraz po ogólnym rozeznaniu interpretacji gestów jest kontekst. Borek mówi w tej

¹⁹ *Ibidem*, s. 108.

sytuacji o mediach społecznościowych, które początkowo dawały mu dużą satysfakcję, a po pewnym czasie zaczęły wzbudzać niechęć oraz pogardę. Sygnały wysyłane niewerbalnie są w tym przypadku dokładnym odzwierciedleniem tego, co możemy usłyszeć. Trzymane koniuszkami palców telefon i potrząsanie nim mogą oznaczać niechęć lub pogardę dla tego przedmiotu. Ponownie mamy do czynienia z odchyleniem głowy do tyłu, marszczeniem brwi, jednak w tym przypadku dziennikarz lekko potrząsa głową na boki, co można zinterpretować jako negatywne nastawienie, brak zgody, ale i gniew, który wywołują u niego wcześniej wspomniane media społecznościowe. Znaczenie ma również sam przedmiot, który ma symbolizować internetowy środek masowego przekazu. Jest to jeden z elementów ilustrujących to, co mówi dziennikarz. Skojarzenie internetu z telefonem pozwala na ukierunkowanie emocji w jeden punkt, który określa całą grupę docelową przekazu.

Ilustratory

Zdj. z materiału wideo: https://www.youtube.com/watch?v=tr8KOr_SZow [dostęp: 5.05.2021]

W tym samym kontekście Borek wykonuje gest przytulenia, który odnosi się do oczekiwania wobec jego osoby. Przy analizie tego gestu musimy zauważyć, że odnosi się on do negatywnych stwierdzeń na jego temat, co powoduje widoczną na twarzy irytację dziennikarza. Pozycji ciała, którą widzimy na zdjęciu, nie można porównać do gestu obronnego, jakim jest przytulanie samego siebie, ponieważ dziennikarz pozostawia wolną przestrzeń między klatką piersiową a rękami. Przestrzeń ta ukazuje rejon dla osób, które według dziennikarza wymagają od niego ciągłej radości i właśnie przywitalnego, jak to określili, „misia ze wszystkimi”. Jego odczucia również w tej sytuacji można wyczytać z twarzy, na której widoczny jest sztuczny, można wręcz stwierdzić, że karykaturalny uśmiech, ukazujący niechęć do rozmówcy czy też brak zgody na kontynuowanie dyskusji.

Kontynuacją wcześniejszej wypowiedzi jest szybko wykonany gest określający mówienie głupot, zakończony nerwowym uderzeniem zaciśniętą pięścią w stół. Dzien-

Zdj. z materiału wideo: https://www.youtube.com/watch?v=tr8KOr_SZow [dostęp: 5.05.2021]

nikarz ironicznie kontynuuje wyliczanie rzeczy, których jego zdaniem wymagają od niego widzowie. Tym razem skupia się na gadaniu przez 90 minut meczu piłkarskiego i zamknięciu na tym swojego życia zawodowego. Odnosi się do zarzutów, że niepotrzebnie udziela kontrowersyjnych opinii na tematy sportowe. Wylicza on w tym kontekście również to, jak w takich sytuacjach zachowują się inni dziennikarze, którzy nie chcą zabierać głosu i według niego chowają się w redakcji. Odznaczało się to również w jego mowie niewerbalnej, co pokazują poniższe obrazy.

Zdj. z materiału wideo: https://www.youtube.com/watch?v=tr8KOr_SZow [dostęp: 5.05.2021]

Moment wyliczania argumentów jest w tym przypadku wsparty gestem, który nadaje tempo i docelowo ma obrazować kolejne zarzuty przytaczane przez dziennikarza. Gesty tego typu mają za zadanie wzmocnić przekaz oraz zwiększyć siłę wypowiedzi. Dodatkową wartością jest fakt, że zostały one wykonane w jednym rytmie, czyli nadają tempo przekazowi oraz sprawiają, iż staje się on żywszy, a przy tym bardziej przyciąga uwagę.

Mimika twarzy

Borek, odpowiadając na jedno z pytań dotyczących jego życia zawodowego, opowiada o mistrzostwach Europy, które były transmitowane w telewizji Polsat, podczas których był jednym z ekspertów oraz komentatorów. Wyraz twarzy, który możemy zobaczyć

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=NbCcyYkY7Gc&t=1333s> [dostęp: 5.05.2021]

na zdjęciu wyżej, świadczy o procesie przypominania sobie obrazu, o czym świadczą gałki oczne zwrócone do boku oraz zaciśnięte usta, których lewy kącik jest delikatnie uniesiony. Jak twierdzi Iwona Bieleń, to właśnie lewa strona twarzy jest bardziej zaangażowana w wyrażanie intencji o przeżywanych emocjach²⁰. Na twarzy dziennikarza widzimy więc zamyślenie i analizę ówczesnych wydarzeń.

Zdj. z materiału wideo: <https://www.youtube.com/watch?v=NbCcyYkY7Gc&t=1333s> [dostęp: 5.05.2021]

W momencie, w którym Borek mówi o klubie, w którym był jednym z akcjonariuszy, przybiera minę widoczną na powyższym zdjęciu. Jest to uzupełnienie słów „nie rozumiem”, które wypowiada, parafrazując rozmowę z jednym z teraźniejszych członków rady nadzorczej tego klubu. Mimika twarzy w pełni odzwierciedla to, co mówi dziennikarz. Zmarszczone czoło, lekko odchylna do tyłu głowa i wydęte usta wskazują na brak chęci zrozumienia i negatywny stosunek do osoby, o której mówi. Taka mimika, biorąc pod uwagę to, co mówi dziennikarz, może oznaczać również brak zaufania do wspomianej osoby. Mina ta precyzuje oraz wzmacnia przekaz, co powoduje, że staje się on ciekawszy w odbiorze.

²⁰ I. Bieleń, *op. cit.*, s. 37.

Podsumowanie

Borek podczas wypowiedzi zachowuje spokój, przez co wykonywane gesty są nieliczne, ale konkretne. Inaczej wygląda to w sytuacji wypowiedzi, która wywołuje u niego negatywne emocje, wtedy gesty wykonywane rękami są liczniejsze, ale dobrze uzupełniają przekaz werbalny, nadają mu tempa i wzmacniają go. Dziennikarz jest dobrym słuchaczem z perspektywy osoby mówiącej, jednak z perspektywy osoby trzeciej widoczne jest gubienie skupienia na komunikacie wysyłanym przez nadawcę.

W przypadku Pola można zauważyć, że ilość wykonywanych gestów podczas wypowiedzi jest znacznie większa, jednak są one mniej precyzyjne. Często gesty nie uzupełniają przekazu werbalnego i negują go. Dziennikarz ma bardzo szeroki zasób mimiki, przez co przekaz staje się żywszy i jednocześnie ciekawszy. Jest on bardzo dobrym słuchaczem, zaangażowanym w wysłuchiwanie komunikaty. Zaprezentowane postacie uświadamiają nam, jak wiele informacji możemy odczytać z komunikatów niewerbalnych oraz jak dużo tracimy, gdy zostaniemy pozbawieni obrazu. Wypowiedziane słowa nie wyrażą wszystkich emocji, które towarzyszą komentatorom sportowym. Ponadto nad wyraz często autentyczne emocje dziennikarzy objawić się mogą jedynie w komunikacji niewerbalnej, gdyż słowa potrafią znakomicie kamuflować właściwe intencje, oceny oraz interpretacje.

Bibliografia

- Adler R., Rosenfeld L., Proctor R., Towne N., *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, tłum. G. Skoczylas, Poznań 2006.
- Anglia – Polska 2:1. *Wstydu nie było, jest niedosyt. Moder zapisał się w historii*, <https://www.youtube.com/watch?v=a3oZILaWgl4> [dostęp: 1.05.2021].
- Bartosińska A., *Zachowania niewerbalne rozmówców w sytuacji dialogowej (na podstawie programu Dzień Dobry TVN)*, Łódź 2014.
- Bieleń I., *Mowa ciała jako element wykorzystywany w mediacji w sferze publicznej*, Wrocław 2013.
- Borek, Rudzki, *Pol – anegdoty, wspomnienia i kulisy pracy* (część 1), https://www.youtube.com/watch?v=Ksfsb_KczoQ [dostęp: 27.04.2021].
- Chodorowska J., *Gesty ryzykowne za granicą*, <https://podroze.gazeta.pl/podroze/56,114158,8811053,gesty-ryzykowne-za-granica.html> [dostęp: 20.05.2021].
- Collins A., *Mowa ciała. Co znaczą nasze gesty?*, Warszawa 2002.
- Dolińska D., *Mowa ciała jako aspekt komunikacji międzyludzkiej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2013, Seria: „Organizacja i Zarządzanie”, z. 65, nr kol. 1897, s. 102-110.
- Dul R.A., *Komunikacja niewerbalna w teorii i badaniach. Komunikacja międzykulturowa*, red. A. Kapciak, L. Korporowicz, A. Tysza, Warszawa 1995.
- Hasło *dziennikarz*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/dziennikarz.html> [dostęp: 20.05.2021].
- Hasło *influencer*, <https://sjp.pwn.pl/mlodziezowe-slowo-roku/haslo/influencer;6368873.html> [dostęp: 20.05.2021].
- Jarząbek K., *Słownik mowy ciała Polaków*, Katowice 2016.
- Knapp M.L., Hall J.A., *Komunikacja niewerbalna w interakcjach międzyludzkich*, Wrocław 2000.

- Kunczik M., Zipfel A., *Wprowadzenie do nauki o dziennikarstwie i komunikowaniu*, Warszawa 2000.
- Leathers D.G., *Komunikacja niewerbalna – zasady i zastosowania*, tłum. M. Trzcińska, Warszawa 2007.
- Mateusz Borek – *mój pierwszy raz #1*, <https://www.youtube.com/watch?v=NbCcyYkY7Gc&t=1333s> [dostęp: 27.04.2021].
- Mateusz Borek *wyjaśnia mity i kity – hejt park w dobrym składzie #57*, <https://www.youtube.com/watch?v=mT8Tar7iy2c&t=2674s> [dostęp: 5.05.2021].
- Mikosz J., *Charakterystyka przeobrażeń zawodu dziennikarza prasowego w Polsce po 1989 roku*, Łódź 2008.
- Młodkowski J., *Ruchy oczu w procesie wyobrażania*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” 1986, t. 1, s. 47-56.
- Nęcki Z., *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 2000.
- Orzechowski S., *O relacjach pomiędzy komunikacją niejęzykową a językową*, [w:] *Komunikowanie się w sytuacjach społecznych*, red. K. Markiewicz, J. Syroka, Lublin 2009.
- Pease A., Pease B., *Mowa ciała*, Poznań 2019.
- Praca i pasja – dziennikarstwo sportowe*, <https://uniwerek.tv/2020/02/19/praca-i-pasja-dziennikarstwo-sportowe/> [dostęp: 20.05.2021].
- Stegliński T., *Marcin Cureau de La Chambre o naturze uczuć ludzkich, mechanizmach ich powstawania i ich znaczeniu w celu wyrażenia stanów duszy za pomocą mowy ciała*, Białystok 2015.
- Stewart J., *Mosty zamiast murów, podręcznik komunikacji interpersonalnej*, Warszawa 2005.
- Świerczyńska-Głownia W., *Media a władza*, „Studia Medioznawcze” 2002, nr 2 (7), s. 70-85.
- Tączkowska J., *Zawód dziennikarza w Polsce, między misją a powołaniem*, Bydgoszcz 2012.
- Załaźnińska A., *Retoryka podręczna: czyli jak wnikliwie słuchać i przekonująco mówić*, Kraków 2006.

Analiza mowy ciała dziennikarzy sportowych na przykładzie Michała Pola oraz Mateusza Borka

STRESZCZENIE: Artykuł poświęcony jest gestom wykonywanym przez Michała Pola oraz Mateusza Borka – jednych z najpopularniejszych dziennikarzy sportowych w Polsce, w wybranych przeze mnie materiałach wideo. Analiza skupia się wokół komunikatów niewerbalnych, które wzmacniają przekaz, ale mogą również zdradzać ukryte intencje mówcy. Artykuł ma uświadamiać wartość gestów rąk, nóg oraz mimiki twarzy w komunikacji między dziennikarzem a odbiorcą przekazu.

SŁOWA KLUCZOWE: komunikacja, komunikaty międzyludzkie, mowa ciała, analiza przekazu

Body language analysis of sports journalists using an example Michał Pol and Mateusz Borek

SUMMARY: This article is devoted to analyze the gestures of Michał Pol and Mateusz Borek, the most popular Polish sports journalists, in the selected video materials. My research focuses on nonverbal communication which reinforce the message but, on the other hand, it can also reveal the speaker's hidden intentions. The purpose of this article is also to make the readers aware of the value of gestures and facial expression in the communication between the journalist and the recipient of the message.

KEYWORDS: communication, interpersonal messages, body language, the analysis of the message